

Coneixements i usos lingüístics a les Illes Balears

Revisió dels estudis promoguts per institucions i altres

per Joan-Albert Villaverde i Vidal

Resum

En aquest article donam compte d'una sèrie d'estudis sobre coneixements i usos lingüístics a les Illes Balears. Es tracta d'estudis promoguts per institucions públiques des de la segona meitat dels anys vuitanta. També ens referirem a alguns treballs realitzats en l'àmbit universitari i a projectes en què s'està fent feina actualment. Trobareu les referències completes dels treballs en les fitxes incloses al final i en la bibliografia.

Sumari

1. Evolució demogràfica de les Balears
2. Introducció
3. Els censos de població i les dades del Padró
4. Enquestes que abasten totes les Illes Balears
- 4.1 Els estudis del CIS
- 4.2 L'enquesta sociolingüística als Països Catalans
- 4.3 La "Tercera encuesta básica"
5. Enquestes d'abast més reduït
- 5.1 Enquesta sociolingüística sobre la població de Mallorca
- 5.2 Estudis sobre la població juvenil
- 5.2.1 "La llengua dels joves"
- 5.2.2 "Estudi sociològic sobre els joves de les Illes Balears"
- 5.2.3 "Joves balears"
- 5.2.4 "Usos i representacions socials del català a les Balears"
- 5.2.5 Coneixement de la llengua catalana assolit pels alumnes de les Illes Balears
6. Estudis en curs
7. Apèndix
8. Bibliografia

1. Introducció

La majoria dels treballs que ressenyam aquí apliquen mètodes quantitius basats en qüestionaris tancats en què els entrevistats proporcionen informació sobre els seus coneixements lingüístics o sobre els seus usos en diferents situacions. Aquesta mena d'estudis tenen diversos inconvenients que no podem passar per alt. S'ha fet notar que, amb aquestes tècniques, més que informació sobre coneixements i usos lingüístics reals, s'obté informació sobre la percepció que els parlants tenen de la seva competència i dels seus hàbits d'ús lingüístic. A més, aquests treballs presenten l'inconvenient que, tot i compartir la metodologia i els objectius, poques vegades apliquen uns criteris enterament coincidents (per exemple, en la formulació de les preguntes del qüestionari o en el tractament de variables com la llengua primera dels entrevistats, etc.). Això fa que els resultats dels diferents treballs només puguin comparar-se amb reserves.

D'altra banda, els autors d'aquests treballs sovint topen amb dificultats per confeccionar mostres realment representatives del conjunt de la societat, ja que, davant la impossibilitat legal d'accedir als censos de població, sovint han de basar-se en els censos electorals, amb la qual cosa queden fora dels estudis els ciutadans menors de 18 anys i els residents immigrants sense dret a vot, grups de gran importància en la configuració de l'entorn demolingüístic.

Tanmateix, els estudis que comentarem tot seguit no deixen de tenir interès per a la descripció de la realitat sociolingüística. En la mesura que les dades que proporcionen no siguin mútuament contradictòries i que l'analista que les ha d'interpretar tenguí presents les mancances apuntades suara, aquests estudis proporcionen una informació útil que, si més no, permet observar tendències generals.

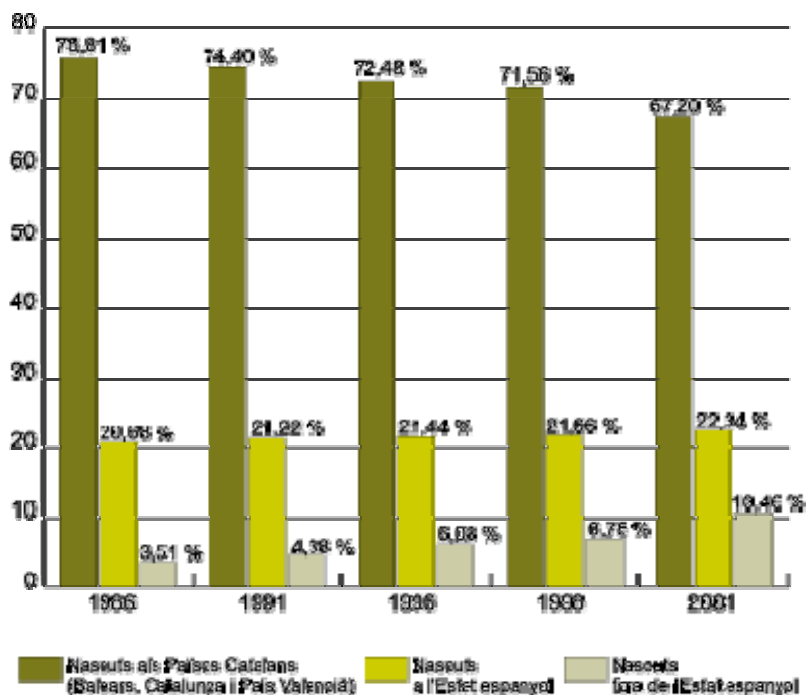
2. Evolució demogràfica de les Balears

Per poder contextualitzar la informació que oferim en aquest article, cal tenir en compte l'evolució experimentada per la població de les Illes Balears durant aquests darrers quinze anys, amb un increment sostingut del nombre de persones nades fora dels territoris de parla catalana, increment que encara continua. La taula 0 i el gràfic 1 mostren aquesta evolució. A més, s'ha de tenir en compte que una part de la població autòctona és filla de la primera generació d'immigrants, i sovint reproduïx el comportament lingüístic dels pares.

TAULA 0. EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ DE LES ILLES BALEARS 1986-2001 (XIFRES ABSOLUTES)
Font: IBAE/INE

	NASCUTS A LES ILLES BALEARS	NASCUTS AL CONJUNT DE P. C.	NASCUTS A L'ESTAT ESPANYOL	NASCUTS A L'ESTRANGER	NO EN CONSTA L'ORIGEN	TOTAL
1986	484.862	515.207	140.568	23.848	342	679.965
1991	494.866	527.586	150.480	31.072		709.138
1996	515.030	551.136	162.992	46.251		760.379
1998	530.974	569.992	172.518	53.973		796.483
2001	545.739	590.441	196.253	91.933		878.627

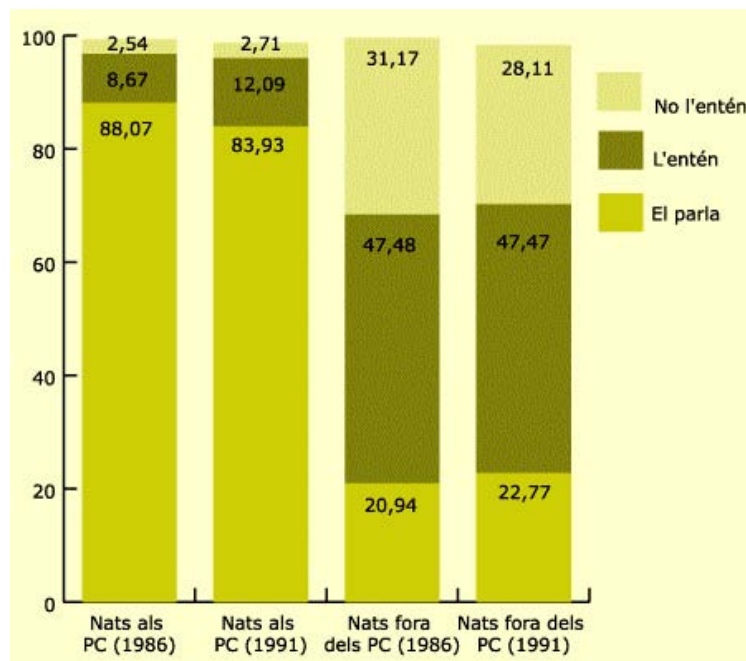
Gràfic 1. Evolució de la proporció d'autòctons i al·loctons a les Illes Balears

3. Els censos de població i les dades del Padró

La inclusió de preguntes sobre coneixements lingüístics en els padrons i en els censos de població hauria d'haver proporcionat una informació molt valuosa, actualitzada cada cinc anys, sobre les competències lingüístiques dels ciutadans de les Balears. Malauradament, però, a hores d'ara les úniques dades fiables de què disposem són les de l'actualització del Padró de l'any 1986. Les dades obtingudes en el Cens de 1991 presenten un biaix important (sobretot les referides a la capacitat de parlar), a causa de l'ús del terme *català* en la formulació de la pregunta (fet que va provocar que moltes persones responguessin negativament en no identificar la llengua amb aquest nom).¹ En l'actualització del Padró de l'any 1996 no s'hi va incloure cap pregunta referida a la llengua. Finalment, en el cens del 2001 s'hi ha reintroduït aquesta pregunta, però s'ha formulat en uns termes diferents als dels anys 1986 i 1991 (*vid. infra*).

Tant el Padró com el Cens proporcionen informació sobre les quatre habilitats lingüístiques: entendre, parlar, llegir i escriure. Els gràfics 2 i 3 mostren les dades procedents del Padró de 1986 i del Cens de 1991.² El primer mostra la distribució segons l'origen dels enquestats; el segon mostra la distribució per illes. (Les diferències fins al 100 % corresponen a les persones la resposta de les quals no consta.)

¹ Sobre aquesta qüestió, vegeu Melià (1993) i Ginard (1995).

² A partir de les dades del cens de 1991, Antoni I. Alomar (1994) va preparar un report sobre els coneixements lingüístics dels habitants de Palma. L'autor analitza la distribució de les habilitats lingüístiques dels ciutadans per barriades i constata que la immigració té una relació important amb aquesta distribució. En els nuclis on predominen els catalanoparlants s'observa un grau més alt d'alfabetització en català i una major integració dels immigrants (almenys pel que fa a la capacitat d'entendre el català). També es detecta l'existència d'alguns illots que han rebut molta d'immigració i on gairebé no hi ha contacte amb la llengua del país.

4. Enquestes que abasten totes les Illes Balears

4.1 Els estudis del CIS

Disposam de tres estudis del Centro de Investigaciones Sociológicas que aporten informació sobre coneixements i usos lingüístics referits a les Balears. Es tracta dels estudis 2052, 2228 i 2300. El primer i el darrer d'aquests estudis es basaven en el mateix qüestionari, cosa que permet comparar-ne les dades. Per al segon, es va usar un qüestionari més senzill i també una mostra més reduïda.

Comentarem primer l'estudi 2228, fet l'any 1996. Proporciona informació sobre coneixements lingüístics, sobre la llengua materna de les persones entrevistades i sobre els usos lingüístics en diferents situacions. També dona informació sobre opinions dels entrevistats relacionades amb la llengua i amb la seva implantació social. Segons aquest estudi, el català és la llengua materna del 58,2 % dels enquestats; el 37 % tenen el castellà com a llengua materna; un 3 % es declaren bilingües (amb dues llengües maternes: català i castellà), i l'1,4 % tenen com a llengua materna un llengua diferent al català i al castellà. Quant als coneixements de català, segons aquest estudi el 91 % l'entén i el 62,3 % el pot parlar amb fluïdesa.

Comentarem conjuntament els estudis 2052 i 2300. El 67 % de les persones entrevistades l'any 1993 eren nades a les Balears; el 30 % eren nades a l'Estat espanyol; la resta eren nades a un altre estat. De les persones entrevistades l'any 1998, el 63,6 % eren nades a les Balears i el 36,2 % havien nascut fora de les Illes. A diferència de l'estudi anterior, en aquests dos estudis no es demanava per la llengua materna de les persones entrevistades, sinó per la seva llengua principal o predominant. Les respostes referides a aquesta qüestió, així com la informació sobre la competència lingüística, apareixen reflectides a la taula 1. Destaca la disminució del percentatge de persona que afirmen que el català és la seva llengua principal en benefici del grup bilingüe. Respecte de la competència lingüística, en canvi, no s'observen diferències remarcables entre els dos estudis, tret de l'augment de persones capaces d'escriure en català.

TAULA 1. INFORMACIÓ SOBRE LA LLENGUA PRINCIPAL I LA COMPETÈNCIA LINGÜÍSTICA SEGONS CIS 1993 I CIS 1998

	CIS 1993 (%)	CIS 1998 (%)
Declaren que el català és la seva llengua principal	50	41
Declaren que el castellà és la seva llengua principal	45	46,3
Declaren que el cat. i el cast. són les seves llengües principals.	4	12
No entenen el català	6	7,6
L'entenen	94	92,4
El parlen	71	71,7
El llegeixen	54	55,8
L'escriuen	22	31,1

Aquests estudis del CIS també incorporen informació sobre usos lingüístics en diferents situacions i amb diferents interlocutors. A la taula 2 es comparen les respostes obtingudes l'any 1993 i l'any 1998. En general s'observa una disminució de l'ús del català en tots els contextos, llevat de dos casos que requereixen habilitats formals: per escriure una carta a un amic que sap català i per prendre notes per a propi ús (però en aquest cas la diferència queda inclosa dins el marge d'error previst). D'altra banda, l'augment de l'ús del català amb la parella o amb els fills s'ha de considerar amb prevenció, ja que s'ha de tenir en compte el baix nombre d'individus que integren els subgrups de persones amb parella o amb fills.

TAULA 2. INFORMACIÓ SOBRE USOS LINGÜÍSTICS (DADES REFERIDES NOMÉS ALS QUI SABEN PARLAR CATALÀ)

		TOTAL 1993 (%)	TOTAL 1998 (%)
A casa parlen	Català	77	71,7
	Castellà	22	26,5
A les botigues	Català	78	72,1
	Castellà	20	26,7
Quan contesta al telèfon	Català	70	59,9
	Castellà	26	36,9
Quan escriu una carta a un amic que sap català	Català	19	28,0
	Castellà	68	66,1
Per demanar qualche cosa a un desconegut pel carrer	Català	65	55,9
	Castellà	32	42,3
Per demanar qualche cosa a un policia municipal	Català	73	67
	Castellà	26	31,6
Quan va al banc	Català	77	71,4
	Castellà	20	27,1
Quan pren notes per a propi ús	Català	23	26,3
	Castellà	68	68,3
A la feina, al lloc d'estudis	Català	70	55,8
	Castellà	22	34,8
Amb els amics parlen	Català	72	61,4
	Les dues llengües igual	13	17,4
	Castellà	15	21,2
Amb son pare	Català	78	71,9
	Les dues llengües igual	0	1,2
	Castellà	21	24
Amb sa mare	Català	77	72,6
	Les dues llengües igual	0	0,9
	Castellà	22	23,9
Amb la parella parlen Tenen parella: 1993, N= 207; 1998: N=215	Català	62	63,5
	Les dues llengües igual	2	3,9
	Castellà	20	29,6
	NC	16	
Amb els fills parlen Tenen fills: 1993: N=99; 1998: N=217	Català	48	72,8
	Les dues llengües igual	20	8,3
	Castellà	9	18
	NC	23	

A part d'informació sobre coneixements i usos, aquests estudis també ofereixen dades sobre la història lingüística dels individus, sobre preferències relacionades amb el llenguatge (hàbits de lectura, consum de mitjans de comunicació de masses, etc.) i sobre el seu parer amb relació a l'ús de les llengües en el sistema educatiu, en els serveis públics, etc.

4.2 L'enquesta sociolingüística als Països Catalans

L'any 1991, l'Institut d'Estudis Avançats de les Illes Balears va promoure l'elaboració d'una enquesta sobre coneixements i usos lingüístics que havia d'abraçar tota l'àrea lingüística, encara que finalment només va aplicar-se al Principat, les Illes Balears i el País Valencià. Tot seguit exposarem els resultats més rellevants referits a les Illes Balears. De les persones nascudes fora dels Països Catalans (21,4 % del conjunt), només el 12,9 % el parlava. Quant a la capacitat per parlar en català, els autors varen consignar-la segons la llengua en què responien l'enquesta. D'altra banda, l'adscripció a cada grup lingüístic es va fer d'acord amb la llengua declarada com a principal pels individus. La distribució de les respostes per illes apareix reflectida a la taula 3.

TAULA 3. LLENGUA EN QUÈ RESPONEN L'ENQUESTA (%)

	Illes Balears	Mallorca	Palma	Resta de Mallorca	Menorca	Eivissa i Formentera
Català	75,2	74,5	68,0	81,5	92,5	66,7
Castellà	24,8	25,5	32,0	18,5	7,5	33,3

El treball també ofereix informació sobre els usos lingüístics en diferents situacions. Pel que fa a la transmissió intergeneracional de la llengua (vegeu la taula 4), s'observa una reducció entre el percentatge de padrins i pares (els mateixos enquestats) que tenen el català com a llengua pròpia i el percentatge d'enquestats que parlen en català als fills. Aquesta reducció deu ser deguda, en part, als matrimonis mixts.

TAULA 4. TRANSMISSIÓ INTERGENERACIONAL DE LA LLENGUA (%)

	Llengua pare	Llengua mare	Llengua pares → enquestat	L1 enquestat	Llengua enquestat → parella	Llengua enquestat → fills
Català	68,17	67,65	64,8	69,7	63,1	63,1
Català i castellà	0	0	2,3	5,5		
Castellà	31,82	32,34	32,9	24,8		

4.3 La "Tercera encuesta básica"

Es tracta d'un estudi demoscòpic realitzat durant la primavera del 2002 per encàrrec de la Conselleria de Presidència del Govern de les Illes Balears. S'hi estudiaren diversos aspectes de la realitat social de les Balears, a part del lingüístic. La informació lingüística es creua amb diverses variables, com l'illa, l'origen geogràfic, el sexe, l'edat, el grau de domini de les dues llengües oficials, l'autoubicació sobre l'espectre ideològic, el nivell d'estudis, etc.⁴ La taula 5 mostra informació sobre les habilitats lingüístiques de les persones entrevistades comparada amb els resultats de l'estudi 2300 del CIS (1998). S'observa que la capacitat de parlar català ha augmentat 5 punts respecte de l'any 1998, mentre que la capacitat d'escriure'l ha augmentat 20 punts.

³ Val a dir que aquest estudi no s'adequa a la prova de fiabilitat proposada per Joaquim Torres (en premsa). Segons aquest autor, atesa la importància de l'origen dels individus en les dades lingüístiques, només poden tenir-se en compte aquells treballs basats en mostres que, dins uns marges d'error determinats, presenten una proporció de persones autòctones i al·loctones semblant a la que reflecteixen els censos de població. En el cas de l'estudi que ens ocupa, aquesta proporció presenta un biaix a favor del grup autòcton.

⁴ Per a una interpretació dels resultats d'aquesta enquesta podeu consultar Melià (2002).

TAULA 5. CONEIXEMENTS DE LLENGUA CATALANA

	2002			1998
	NASCUTS A LES IB	NASCUTS FORA IB	GLOBAL	GLOBAL
L'entenen ("bé" o "regular")	98,4	84,4	92,9	92,4
La saben parlar ("bé" o "regular")	95,9	47,2	76,7	71,7
La saben escriure ("bé" o "regular")	68,6	24,7	51,3	31,1

Les taules 6, 7 i 8 mostren la proporció de persones que parlen més el català o les dues llengües igual en diferents situacions i amb diferents interlocutors: percentatges globals (taula 6), per illes (taula 7) i per grups d'edat (taula 8). Remarquem la diferència en la freqüència d'ús del català entre Menorca, els pobles de Mallorca i Formentera, d'una banda, i Palma i Eivissa, de l'altra. Quant a la distribució dels usos segons els grups d'edat, s'observa una disminució de la freqüència de l'ús del català a mesura que disminueix l'edat dels entrevistats. Es tracta d'un indicador preocupant. Ara bé, cal tenir en compte que la disminució de l'ús de la llengua no és correlativa a la disminució de la competència lingüística dels individus més joves, els quals són tan competents (i, en algunes habilitats, fins i tot més) que els individus de més edat. Aquestes persones podrien activar aquesta competència si l'entorn ho afavorís. D'altra banda, és positiu que la freqüència d'ús del català augmenti fora de l'entorn familiar (amb els amics, a la feina, als locals públics), fet indicatiu del grau de vitalitat de la llengua (en situacions de minorització més avançades, l'ús en l'entorn familiar és superior a l'ús en les esferes públiques).

TAULA 6. PARLEN MÉS EL CATALÀ O LES DUES LLENGÜES IGUAL (% DELS QUI SABEN PARLAR LES DUES LLENGÜES). SEGONS L'ORIGEN

	TOTAL	NASCUTS IB	NASCUTS FORA IB
A casa	64,7	77,6	24,5
Amb els pares	62,7	75,8	21,6
Amb la parella	59,3	71,5	26,1
Amb els fills	70,8	82,9	35,4
Amb els amics	73,8	83,8	43,1
A la feina	70,2	80,4	40,1
Als locals públics	74,4	84,3	43,0

TAULA 7. PARLEN MÉS EL CATALÀ O LES DUES LLENGÜES IGUAL (% DELS QUI SABEN PARLAR LES DUES LLENGÜES). SEGONS LLOC DE RESIDÈNCIA

	TOTAL	PALMA	POBLES DE MCA	MENORCA	EIVISSA	FORMENTERA
A casa	64,7	52,1	75,3	85,7	50,3	81,9
Amb els pares	62,7	51,1	72,6	84,6	46,5	83,1
Amb la parella	59,3	48,1	68,6	80,9	43,3	80,4
Amb els fills	70,8	55,0	79,7	92,9	65,2	86,8
Amb els amics	73,8	62,4	83,7	92,1	60,1	88,2
A la feina	70,2	60,9	80,5	85,3	51,1	82,7
Als locals públics	74,4	62,7	83,1	93,9	65,7	82,2

TAULA 8. PARLEN MÉS EL CATALÀ O LES DUES LLENGÜES IGUAL (% DELS QUI SABEN PARLAR LES DUES LLENGÜES). SEGONS GRUPS D'EDAT

	TOTAL	18-29	30-44	45-59	60 O MÉS
A casa	64,7	54,5	58,0	65,9	79,3
Amb els pares	62,7	57,1	62,7	68,4	78,9
Amb la parella	59,3	46,5	50,8	61,2	82,0
Amb els fills	70,8	50,9	62,0	66,6	84,3
Amb els amics	73,8	67,0	67,9	73,1	86,2
A la feina	70,2	66,0	71,0	73,4	78,1
Als locals públics	74,4	67,7	69,1	75,1	84,5

5. Enquestes d'abast més reduït

En aquest apartat farem referència a treballs que no abracen el conjunt de les Illes Balears, sinó només una part de la població delimitada per raons geogràfiques (una illa) o socials (un grup d'edat).

5.1. Enquesta sociolingüística sobre la població de Mallorca

Segons aquest treball, elaborat l'any 1986 per la Universitat de les Illes Balears per encàrrec del Consell Insular de Mallorca, el 74,71 % de les persones entrevistades parlaven català. De les persones nascudes als Països Catalans (75,19 %), el 93,29 % parlaven català; de les persones nascudes fora dels Països Catalans (24,88 %), el parlaven el 18,39 %.

En aquest treball, els individus són adscrits als grups lingüístics segons la llengua que varen emprar per respondre el qüestionari, sense tenir en compte la possibilitat que una part de les persones entrevistades que varen parlar en català no el tinguessin com a llengua primera. Aquest fet es reflecteix en la taula 9, sobre la transmissió intergeneracional de la llengua. Altrament, resulta difícil d'explicar la diferència de prop de 14 punts entre la llengua de l'entrevistat i la llengua que aquest parla amb els fills.

TAULA 9. TRANSMISSIÓ INTERGENERACIONAL DE LA LLENGUA

	Llengua dels pares de la persona enquestada	Llengua pares → persona enquestada	L1 persona enquestada (llengua en què respon el qüestionari)	Llengua persona enquestada → fills
Català	68,64 %	66,08 %	74,71 %	60,91 %
Català i castellà	0 %	3,18 %	0 %	0%
Castellà	31,35 %	30,73 %	25,28 %	39,08 %

5.2 Estudis sobre la població juvenil

La importància dels joves en l'evolució futura de la nostra comunitat lingüística ha empès diverses entitats i investigadors a dedicar estudis sociolingüístics a aquest sector de població. En aquest apartat ens referirem a cinc d'aquests estudis, de metodologia i abast diversos.

5.2.1 "La llengua dels joves"

Es tracta d'un estudi monogràfic sobre estudiants d'ensenyament secundari de Mallorca realitzat l'any 1991 (Melià 1997). L'autor hi proporciona informació sobre coneixements, comportaments i representacions lingüístics d'aquest sector. L'estudi posa en relleu que gairebé el cent per cent dels joves enquestats són competents en català en les quatre habilitats. No obstant això, s'observa una disminució del contingent d'individus que tenen el català com a llengua primera, si ho comparem amb el nombre d'individus que l'hi tenen en la generació dels pares (*vid.* taula

10a). Aquesta disminució és deguda, principalment, a les parelles mixtes, el membre catalanoparlant de les quals sovint no transmet la seva llengua als fills. Quan els pares dels joves són tots dos autòctons, la proporció de transmissió de la llengua és alta, sobretot als pobles, on frega el 100 % (vid. taula 10b). En canvi, quan es tracta de fills de matrimonis mixts (24,6 % del conjunt), s'observa un trencament important de la transmissió de la llengua catalana als fills. Aquest fenomen es constata sobretot a Palma, on viuen més del 70 % dels joves que pertanyen a famílies mixtes (vid. taula 10c), dels quals només un 13,4 % tenen el català com a llengua primera.

L'autor del treball arriba a la conclusió que hi ha dos factors que condicionen d'una manera important la competència, els usos i les actituds dels enquestats: d'una banda, l'origen geogracolingüístic de les famílies dels alumnes; de l'altra, el lloc de residència. L'autor detecta que els alumnes que viuen a pobles mantenen un comportament molt menys castellanitzat que els de Palma. En els usos fora de l'àmbit familiar, fins i tot els grups d'alumnes de pobles amb un progenitor d'origen immigrant més que els de Palma, donen respostes més favorables al català que aquests darrers.

TAULA 10a. TRANSMISSIÓ INTERGENERACIONAL DE LA LLENGUA. DADES REFERIDES AL CONJUNT (NO S'HI COMPTEN ELS PARLANTS D'ALTRES LLENGÜES)

	Llengua pare	Llengua pare →alumne	Llengua mare	Llengua mare →alumne	Llengua pare-mare	L1 alumne
Català	60,1 %	52 %	59,9 %	52,6 %	52,5 %	51,70 %
Català i castellà	0,2 %	2,2 %	0,1 %	2,2 %	2,8 %	4,10 %
Castellà	36,3 %	42 %	36,8 %	41,7 %	41 %	42,20 %

TAULA 10b. TRANSMISSIÓ INTERGENERACIONAL DE LA LLENGUA. FILLS DE PARELLES AUTÒCTONES (55%). NO S'HI COMPTEN ELS PARLANTS D'ALTRES LLENGÜES

		Llengua pare	Llengua pare →alumne	Llengua mare	Llengua mare →alumne	Llengua pare-mare	L1 alumne
Català	pobles	96,9 %	96,8 %	97,7 %	96,9 %	97,6 %	95,8 %
	Palma	87,9 %	72,3 %	82,1 %	71,4 %	80,8 %	69,0 %
Català i castellà		0,0 %	2,0 %	0,2 %	2,2 %	1,4 %	1,8 %
Castellà		7,5 %	12 %	9,6 %	13,0 %	8,8 %	15,1 %

TAULA 10c. TRANSMISSIÓ INTERGENERACIONAL DE LA LLENGUA. FILLS DE PARELLES MIXTES (24,6%). NO S'HI COMPTEN ELS PARLANTS D'ALTRES LLENGÜES

		Llengua pare	Llengua pare →alumne	Llengua mare	Llengua mare →alumne	Llengua pare-mare	L1 alumne
Català	pobles	43,3 %	47,5 %	56,7 %	55,2 %	37,9 %	52,5 %
	Palma	41,0 %	38,9 %	19,6 %	20,6 %	12,1 %	13,4 %
Català i castellà		0,0 %	0,0 %	4,0 %	4,4 %	8,0 %	11,6 %
Castellà		55,3 %	68,6 %	50,4 %	63,4 %	71,4 %	63,8 %

5.2.2 "Estudi sociològic sobre els joves de les Illes Balears"

L'any 1997, la Direcció General de Joventut i Família de la Conselleria de Presidència va encarregar a la Universitat de les Illes Balears (UIB) l'elaboració d'un estudi sobre la joventut de les Balears. De les 108 preguntes del qüestionari, 9 feien referència a la llengua. El responsable d'aquesta part de l'estudi va ser Jordi Vallespir, professor de la UIB. La informació s'ofereix detallada per grups d'edat (15-19, 20-24, 25-29) i per zones. El 55,7 % dels enquestats tenen

el català com a llengua primera, mentre que el 44,3 % hi tenen el castellà. El 73,1 % del conjunt parlen català amb més o menys fluïdesa o correcció. La distribució de la capacitat de parlar català per zones és la següent: a Palma saben parlar-lo el 62,75 %; a Mallorca (sense Palma), en saben el 75,63 %; a Eivissa, en saben el 75,55 %, i a Menorca, el 82,35 %. Dels que saben parlar en català, el 49,03 % diuen que s'expressen millor en aquesta llengua, el 24,31 % diuen que s'expressen igual de bé en català i en castellà, mentre que el 26,65 % manifesten que s'expressen millor en castellà.

La taula 11 mostra alguns usos lingüístics en diferents situacions. Els percentatges s'han calculat per als individus que saben català. Sumant el percentatge de persones que empren el català i el de les que alternen català i castellà, les freqüències d'ús més altes es produeixen en l'àmbit familiar (74,56 %), amb els amics (74,97 %), a tendes i comerços (70,80 %) i amb els companys d'estudis (63,37 %).

TAULA 11. USOS LINGÜÍSTICS EN DIFERENTS SITUACIONS

	Català	Català o castellà indistintament	Castellà
Llengua en què s'adrecen a desconeguts	34,07 %	16,88 %	49,03 %
Llengua emprada en l'àmbit familiar	68,36 %	6,20 %	25,43 %
Llengua emprada amb els amics	51,88 %	23,09 %	25,02 %
Llengua emprada amb els companys d'estudi	42,42 %	20,95 %	36,62 %
Llengua emprada a la feina	39,47 %	17,70 %	42,82 %
Llengua emprada per prendre apunts	31,84 %	13,53 %	54,62 %
Llengua emprada per redactar treballs o exàmens	31,53 %	17,29 %	51,16 %
Llengua emprada a tendes i comerços	41,81 %	28,99 %	29,19 %

5.2.3 "Joves balears"

L'estudi *Joves balears* (Elzo *et al.* 2002), elaborat per encàrrec de la Fundació "SA NOSTRA", abraça la població de les Balears d'entre 15 i 24 anys. Es tracta d'un treball de caràcter general que s'interessa per altres aspectes, a part del lingüístic. Segons aquest estudi, el 42 % dels joves parlen català a casa seva, el 49 % hi parlen castellà i el 8 % hi parlen totes dues llengües. La distribució dels percentatges per illes apareix reflectit a la taula 12. Segons els autors de l'estudi, la gran majoria dels qui parlen castellà a casa seva entenen el català, i molts fins podrien parlar-lo.⁵

TAULA 12. LENGUA QUE ELS JOVES ENQUESTATS PARLEN A CASA SEVA

	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera	Conjunt Balears
Català	40 %	64 %	36 %	29 %	42 %
Català i castellà	7 %	9 %	11 %	14 %	8 %
Castellà	51 %	26 %	48 %	57 %	49 %

Segons es desprèn d'aquest treball, el català és emprat per les classes mitjanes-altes, mentre que el castellà és emprat per les classes mitjanes-baixes i baixes treballadores, sobretot per aquestes darreres. Quant a les opinions dels enquestats sobre la situació social de les llengües, el 76 % estan totalment o bastant d'acord que a tots els qui vulguin viure en català se'ls han d'oferir les condicions necessàries per fer-ho. La majoria dels enquestats estan en desacord i de relegar l'altra als usos privats. Sembla que els individus més joves i el conjunt d'individus de Menorca són els més favorables al català. Els més grans i els de Mallorca en conjunt manifesten

⁵ Encara no s'especifica, hem de suposar que aquests percentatges s'han calculat sobre el conjunt de la població (i no sobre el conjunt d'individus que saben català, com en el treball anterior –§ 5.2.2).

més inclinació pel castellà.

5.2.4 Usos i representacions socials del català a les Balears

Es tracta d'un estudi sobre població juvenil elaborat per Ernest Querol per encàrrec de la Direcció General de Política Lingüística del Govern insular. L'autor proposa un nou model teòric per estudiar els usos de les llengües (variable dependent) basat en l'estudi de tres variables independents: la representació de les llengües, la xarxa social i el grup de referència. Ofereix resultats de caràcter descriptiu (sobre coneixements lingüístics, transmissió de les llengües, etc.) i resultats de caràcter explicatiu basats en correlacions, anàlisis discriminants, anàlisis de regressió múltiple i tècniques d'inducció de grafs, que permeten preveure el valor que pren una variable en funció d'altres variables. Paral·lelament, Melià (1997), constata que gairebé tots els individus són competents en català i que gairebé totes les parelles catalanoparlants transmeten el català als fills; en canvi, en el cas de les parelles mixtes, només devers el 46 % els transmeten el català.

S'observa que les al·lotes presenten puntuacions més altes respecte del castellà, especialment en representació de la llengua, xarxa social i grau d'ús. També s'observen diferències degudes a la classe social: els grups d'extracció social mitjana-alta i mitjana són els que presenten unes característiques més favorables a l'ús del català; el grup d'extracció social mitjana més baixa és el que presenta unes característiques més favorables a l'ús del castellà. D'altra banda, sembla que l'orientació lingüística dels centres afecta totes les variables estudiades: representació de les llengües, xarxes socials i grau d'ús de cada llengua. Com és lògic, els individus de centres d'orientació més catalana presenten per al català uns valors superiors als de centres d'orientació més castellana. Es detecta que els joves de centres amb una orientació lingüística pretesament equilibrada presenten una puntuació més favorable a la llengua castellana que no els joves de centres d'orientació castellana. Les diferències segons la titularitat del centre no són gaire significatives, tot i que els alumnes de centres privats tenen una representació i un grau d'ús més alts del català i els centres públics presenten una xarxa social en castellà més elevada.

Les variables estudiades també són afectades pel tipus d'aglomeració en què s'integren els centres. Les puntuacions més favorables al català s'obtenen en els centres situats en entorns urbans interiors o rurals interiors, mentre que les puntuacions més favorables al castellà es donen en entorns urbans litorals i a la perifèria de Palma.

L'autor arriba a la conclusió que hi ha una correlació positiva entre la representació de cada llengua i la xarxa social d'aquesta llengua, i entre aquestes dues variables i l'ús de les llengües. Es comprova que la representació que cada grup lingüístic té de la pròpia llengua és més elevada que la que té de l'altra llengua en contacte. Així, l'ús del català presenta una correlació positiva molt alta amb la representació del català i amb la xarxa social catalana, i una correlació negativa, també alta, amb la representació del castellà i amb la xarxa social castellana. D'altra banda, la interacció entre la xarxa social i les representacions de les llengües està condicionada pel grup social de referència, el qual marca la percepció dels grups lingüístics i determina un desig de convergència o de divergència respecte del propi grup.

Finalment, segons l'anàlisi de regressió múltiple, la principal variable predictora de l'ús del català és la representació del castellà, seguida de la xarxa social catalana, la xarxa social castellana i el grup de referència.

5.2.5 Coneixement de la llengua catalana assolit pels alumnes de les Illes Balears

Durant els cursos 1999-2000 i 2000-2001 es varen fer dos estudis per avaluar els coneixements de llengua catalana assolits pels alumnes de les Balears en obtenir el graduat en educació secundària obligatòria i el batxillerat. L'objectiu era comprovar si el nivell de domini de la llengua era equiparable a l'exigut per obtenir els certificats B i C de la Junta Avaluadora de Català. Els resultats d'aquest estudi han servit per a regular l'homologació entre els estudis de llengua propis de l'ensenyament reglat i els certificats de la Junta. La taula 13 mostra les

equivalències que s'han establert.⁶

TAULA 13. EQUIVALÈNCIES ENTRE EL NIVELL DE CONEIXEMENTS DE LLENGUA ASSOLITS A L'ENSENYAMENT REGLAT I ELS CERTIFICATS DE LA JAC

		CERTIFICAT AMB QUÈ CONVALIDA
Puntuació final de llengua a 4t curs d'ESO	Aprovat-Bé	Certificat A, de coneixements orals de català
	Notable-Excel·lent	Certificat B, de coneixements elementals de català, orals i escrits
Puntuació final de llengua a 2n curs de batxillerat	5, 6 o 7	Certificat C, de coneixements mitjans de català, orals i escrits
	8, 9 o 10	

6. Estudis en curs

Finalment ens referirem a dos estudis que s'estan preparant actualment. Un és el Cens de població i habitatges del 2001, en el qual va reintroduir-se la pregunta referida a coneixements lingüístics. Els tècnics de la Direcció General de Política Lingüística varen participar directament en la formulació d'aquesta pregunta del qüestionari. La idea inicial (mantenir l'ús de l'expressió *llengua catalana*, i completar-la amb una explicació sobre la identitat de la llengua) es va haver de descartar a causa del poc espai que l'INE havia assignat a aquesta pregunta en el qüestionari. Finalment, es va formular la pregunta en aquests temes: "Coneixements de llengua catalana (varietats balears o altres): no l'entén; l'entén; l'entén i la sap llegir; la sap parlar; la sap parlar i llegir; la sap parlar, llegir i escriure". Així mateix, es varen donar instruccions explícites als agents censals sobre aquesta qüestió, a fi que aclarissin qualsevol dubte o malentès que la pregunta pogués suscitar entre els ciutadans.

L'altre estudi que s'està preparant és l'enquesta del mapa sociolingüístic de les Illes Balears. Actualment s'està treballant en l'elaboració del qüestionari, amb el qual es vol obtenir informació sobre la història lingüística de les persones entrevistades, sobre els seus coneixements i usos lingüístics en diferents situacions, sobre les seves actituds amb relació a la qüestió lingüística i sobre la seva percepció subjectiva de la vitalitat del català. S'espera disposar dels primers resultats d'aquest estudi al començament de l'any 2003.

7. Apèndix

Oferim les fitxes tècniques dels treballs que hem ressenyat més amunt i les referències bibliogràfiques de les obres on se'n reproduïxen o comenten els resultats.

Nom del treball:	Padró municipal d'habitants 1986		
Referències bibliogràfiques:	IBAE 1989; Melià 1993; Alomar 1995a; Ginard 1995		
Institució responsable:	Cada municipi. Del tractament global de les dades: Instituto Nacional de Estadística. Del tractament i la tabulació de les dades referides a les Illes Balears: Institut Balear d'Estadística		
Data del treball de camp:	1986	Abast :	Tota la població de les Illes Balears de 6 anys més (N=626.956)

⁶ Podeu consultar l'Ordre del conseller d'Educació i Cultura, de 14 de maig de 2002, per la qual es regula l'homologació dels estudis de llengua de l'educació secundària obligatòria i del batxillerat amb els certificats de la Junta Avaluadora de Català (*Butlletí Oficial de les Illes Balears*, 64, 28/5/2002).

Nom del treball:	Cens de població 1991		
Referències bibliogràfiques:	IBAE 1993; Melià 1993; Alomar 1995 <i>a</i> i 1995 <i>b</i> ; Ginard 1995		
Institució responsable:	Instituto Nacional de Estadística Institut Balear d'Estadística		
Data del treball de camp:	1991	Abast :	Tota la població de les Illes Balears de 6 i més anys d'edat (N=661.306)

Nom del treball:	Estudio CIS 2052. Bilingüismo. Baleares		
Referències bibliogràfiques:	CIS 1993; Siguan 1994		
Institució responsable:	Centro de Investigaciones Sociológicas		
Data del treball de camp:	16-26 abril 1993	Abast :	Població de 18 anys o més de les Illes Balears (i altres comunitats amb dues llengües oficials)
Mostra:	473 individus (només Balears). Nivell de confiança: 95,5 % (2 sigmes), p=q; marge d'error: ±4,59 %		

Nom del treball:	Estudio 2228: Conciencia nacional y regional (Baleares)		
Referències bibliogràfiques:	CIS 1996		
Institució responsable:	Centro de Investigaciones Sociológicas		

Data del treball de camp:	novembre-desembre 1996	Abast :	Població de l'Estat espanyol de 18 anys o més. Mostra ampliada a les comunitats autònomes no castellanes, a més d'Andalusia i Canàries
Mostra:	300 individus (només Balears). Nivell de confiança: 95,5 % (2 sigmes), p=q; marge d'error: ±5,77 %		

Nom del treball:	Estudio CIS 2300. Uso de lenguas en comunidades bilingües: Baleares (Islas)		
Referències bibliogràfiques:	CIS 1998; Siguan 1999		
Institució responsable:	Centro de Investigaciones Sociológicas		
Data del treball de camp:	8-21 octubre 1998	Abast :	Població de 18 anys o més de les Illes Balears (i altres comunitats amb dues llengües oficials)
Mostra:	473 individus (només Balears). Nivell de confiança: 95,5 % (2 sigmes), p=q; marge d'error: ±4,60 %		

Nom del treball:	Enquesta sociolingüística als Països Catalans		
Referències bibliogràfiques:	Argente i Bibiloni 1998		
Institució responsable:	Institut d'Estudis Avançats de les Illes Balears – UIB		
Data del treball de camp:	1991	Abast :	Població de Catalunya, València i les Illes Balears de 18 anys o més

Mostra:	Total d'individus entrevistats: N=1742. Total d'individus entrevistats a les Illes Balears: N=575. En l'obra consultada no hi figura ni el nivell de confiança ni el marge d'error, però, per les dimensions de la mostra, podem suposar que, per a un nivell de confiança del 95,5 % (p=q), el marge d'error és de poc més de $\pm 4\%$ (concretament $\pm 4,17\%$). Mostra confeccionada a partir del cens electoral
----------------	---

Nom del treball:	Tercera encuesta básica		
Referències bibliogràfiques:	De Zárraga [inèdit]		
Institució responsable:	Conselleria de Presidència del Govern de les Illes Balears Realització a càrrec de l'empresa SonlyMark		
Data del treball de camp:	8 de maig – 5 de juny 2002	Abast :	Població de Balears de 18 anys o més amb ciutadania espanyola
Mostra:	1.600 individus: 400 a Palma, 400 a la resta de Mallorca, 400 a Menorca i 400 a Eivissa i Formentera. Estratificació de la mostra per municipis. Representació equilibrada segons l'orientació política de la població. Ponderacions de la mostra a partir de la projecció del Cens electoral del 1999. Nivell de confiança: 95 %; diferents marges d'error segons les bases de la mostra: (per a un percentatge del 50 %): $\pm 7,1\%$ (N=200); $\pm 5,0\%$ (N=400); $\pm 3,5\%$ (N=800); $\pm 2,5\%$ (N=1600)		

Nom del treball:	Enquesta sociolingüística sobre la població de Mallorca		
Referències bibliogràfiques:	UIB-CIM 1986		
Institució responsable:	Consell Insular de Mallorca Universitat de les Illes Balears		
Data del treball de camp:	novembre 1985 – juny 1986	Abast :	Població de Mallorca
Mostra	Mostra obtinguda pel mètode aleatori estratificat (estrats: municipis). N=1.052. Interval de confiança: 95 %; error màxim: $\pm 3\%$		

Nom del treball:	La llengua dels joves. Comportaments i representacions lingüístics dels adolescents mallorquins		
Referències bibliogràfiques:	Melià 1997		
Institució responsable:	[Universitat de les Illes Balears; Universitat de Barcelona]		
Data del treball de camp:	1991	Abast :	Estudiants d'ensenyament mitjà de Mallorca
Mostra	936 individus. Nivell de confiança: 95,5 %; error màxim: 3,03 %		

Nom del treball:	Estudi sociològic sobre els joves de les Illes Balears		
Referències bibliogràfiques:	Leal <i>et al.</i> 1997		
Institució responsable:	Direcció General de Joventut i Família (Conselleria de Presidència). Realització del treball: Universitat de les Illes Balears		
Data del treball de camp:	7 març – 18 abril 1997	Abast :	Joves entre 15 i 29 anys de les Illes Balears

Mostra	1344 enquestes a persones entre 15 i 29 anys. Nivell de confiança: 95,45 % (2 sigmes); marge d'error: $\pm 2,75$ % per a les dades globals. Afixació proporcional per municipis. Submostratge per zones (Palma, Mallorca sense Palma, Menorca, Eivissa i Formentera). Marge d'error per a les dades globals de cada zona: ± 5 % (nivell de confiança: 95,5 %; 2 sigmes).
--------	--

Nom del treball:	Joves balears		
Referències bibliogràfiques:	Elzo 2002		
Institució responsable:	Fundació "SA NOSTRA"		
Data del treball de camp:	11 gener – 18 febrer 1999	Abast :	Població de les Illes Balears entre 15-24
Mostra	1.000 joves de les Illes Balears		

Nom del treball:	Usos i representacions socials del català a les Balears		
Referències bibliogràfiques:	Querol [inèdit]; Querol 2002		
Institució responsable:	Direcció General de Política Lingüística		
Data del treball de camp:	Octubre 2001	Abast :	Alumnes de 4t d'ESO de les Illes Balears
Mostra	384 estudiants; interval de confiança del 95,5 % (2 sigmes); error: ± 2 %		

Nom del treball:	Estudi del grau de coneixement de llengua catalana assolit pels alumnes de les Illes Balears en obtenir el graduat en educació secundària obligatòria		
Referències bibliogràfiques:	Defior [inèdit]		
Institució responsable:	Direcció General de Política Lingüística		
Data del treball de camp:	Curs 1999-2000	Abast :	Alumnes de 4t curs d'ESO de les Illes Balears
Mostra	760 alumnes pertanyents a 35 grups (Mallorca: 24 grups; Menorca: 5 grups; Eivissa: 5 grups; Formentera: 1 grup). Nivell de confiança: 95,5 % (2 sigmes); $p=q$; error: 3 %		

Nom del treball:	Estudi del grau de coneixement de llengua catalana assolit pels alumnes de les Illes Balears en obtenir el batxillerat		
Referències bibliogràfiques:	Defior [inèdit]		
Institució responsable:	Direcció General de Política Lingüística		
Data del treball de camp:	Curs 2000-2001	Abast :	Alumnes de 2n curs de batxillerat de Balears
Mostra	Es varen confeccionar dues mostres: una de 422 alumnes (23 grups) i una de 452 (23 grups). Nivell de confiança: 95,5 % (2 sigmes); $p=q$; error: 2 % (error màxim: 2,5 %)		

8. Bibliografia

ALOMAR, A. I. "Les dades del cens de població de 1991 i el procés de normalització lingüística a les Illes Balears". A: *Actes del Simposi de demolingüística. III Trobada de Sociolingüistes Catalans*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1995. p. 152-168.

ALOMAR, A. I. "La distribució del coneixement del català a Palma". *El Mirall*, 73 (1995), p. 6-12.

ARGENTE, J. i G. BIBILONI. "Una enquesta sociolingüística als Països Catalans". *Actes de la Cinquena Trobada de Sociolingüistes Catalans*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1998.

CIS. *Estudio 2052*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 1993.

CIS. *Estudio 2228*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 1996.

CIS. Estudio 2300. Uso de lenguas en comunidades bilingües: Baleares (Islas). Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 1998.

DEFIOR, B. Estudi del grau de coneixement de llengua catalana assolit pels alumnes de les *Illes Balears en obtenir el graduat en educació secundària obligatòria. Curs 1999-2000*. Direcció General de Política Lingüística [inèdit].

DEFIOR, B. *Estudi del grau de coneixement de llengua catalana assolit pels alumnes de les Illes Balears en obtenir el batxillerat. Curs 2000-2001*. Direcció General de Política Lingüística [inèdit].

ELZO, J., dir. *Joves balears*. Palma: Fundació "SA NOSTRA", 2002 (Quaderns Solidaris, 9)

GINARD, J. "Grau de coneixement del català a les Balears". A: *Actes del Simposi de demolingüística. III Trobada de Sociolingüistes Catalans*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1995. p. 135-151.

IBAE. *Quaderns d'estadística II. La llengua de les Illes Balears*. Palma: Institut Balear d'Estadística (Govern de les Illes Balears), 1989.

IBAE. *Cens de població 1991. VII. Taules sobre el coneixement de la llengua de la CAIB*. Palma: Institut Balears d'Estadística (Govern de les Illes Balears), 1993.

LEAL, M. A. et al., dir. *Estudi sociològic sobre els joves de les Illes Balears*. Palma: Conselleria de Presidència, 1997.

MELIÀ, J. "Qui l'encerta, l'endevina. Quants n'hi ha que sabem parlar en català? Comentari als censos de 1986 i 1991". *El Mirall*, 63 (1993), p. 46-48.

MELIÀ, J. *La llengua dels joves*. Palma: Universitat de les Illes Balears, 1997.

MELIÀ, J. "La situació lingüística a les Illes Balears. Comentaris al voltant d'una enquesta". *Llengua i Ús*, 25 (tercer quadrimestre 2002).

QUEROL, Ernest. "Usos i representacions socials de les llengües a les Illes Balears". *Noves SL* (estiu 2002), <http://www.gencat.cat/llengua/noves>.

QUEROL, Ernest. *Usos i representacions socials del català a les Balears. Delimitació de les variables que afavoreixen l'ús del català a les Balears*. Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears [inèdit].

REIXACH, M. (1997): *El coneixement del català. Anàlisi de les dades del cens lingüístic de 1991 de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

SIGUAN, M. *Conocimiento y uso de las lenguas en España*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 1994 (Opiniones y Actitudes)

SIGUAN, M. *Conocimiento y uso de las lenguas*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 1999 (Opiniones y Actitudes, 22)

TORRES, J. "L'ús oral familiar a Catalunya". *Actes de la I Jornada sobre Ús Interpersonal del Català*. Barcelona: Grup Català de Sociolingüística, [en premsa].

Coneixements i usos lingüístics a les Illes Balears. Revisió dels estudis promoguts per institucions i altres,
per *Joan-Albert Villaverde i Vidal*

UIB-CIM. *Enquesta sociolingüística sobre la població de Mallorca*. Còpia reprogràfica, 1986.

DE ZÁRRAGA, J. L., dir. *Tercera encuesta básica sobre problemas y opiniones políticas en las Islas Baleares*. Conselleria de Presidència del Govern de les Illes Balears, [inèdit].

Joan-Albert Villaverde i Vidal

javillaverde@dgpoling.caib.es

Direcció General de Política Lingüística
Govern de les Illes Balears